

УДК 378:37.091.12.011.3-051:[37.015.3:159.955.5+613]

Горяня Л.Г.

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ВПРОВАДЖЕННЯМ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

На основі узагальнення та систематизації науково-методичних та педагогічних джерел, досліджень із зазначеної проблеми автор намагався актуалізувати важливість формування критичного мислення в сфері освіти; завдяки результатам експериментального встановлення оптимальних умов реалізації указаних питань, які сприятимуть формуванню критичного мислення. Теоретично обґрунтовані критерії та алгоритм формування критичного мислення у процесі впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітньому просторі закладів освіти як найважливішого засобу в процесі пізнавальної діяльності у педагогічних ВНЗ, що дозволяє системно та цілісно уявити концептуальний, змістовний і процесуальний компоненти під час підготовки, а саме: сформованості готовності у майбутніх фахівців уміння впроваджувати інноваційні технології й формування в молоді критичного мислення.

Ключові слова: здоров'язбереження, критичне мислення, методика, технологія, управління, супровід.

"Фундаментальна мета сучасної освіти полягає не в наданні учням інформації, а в тому, щоб розвивати в них критичний спосіб мислення"

Джон Дьюї

Вітчизняна освіта є найважливішою підсистемою суспільства, що залежить від існуючих форм соціальної взаємодії між батьками, вчителями, учнями, владними структурами. Модернізація (осучаснення) вітчизняної освіти передбачає розроблення стратегій розвитку системи професійно-педагогічної діяльності, визначення потреб і пріоритетів педагогічного ринку праці. Активне поширення інноваційних технологій навчання, створення науково-методичного супроводу професійного самовдосконалення кожного педагогічного працівника на основі впровадження практико-орієнтованих програм розвитку, саморозвитку й самореалізації особистості серед усіх учасників навчально-виховного процесу. Модернізація освіти нерозривно пов'язана з управлінням впровадження здоров'язбережувальних процесів у суспільстві, характерними рисами якого на сучасному етапі є оновлення структури та змісту вищої педагогічної освіти; послідовна підготовка педагогічних працівників до співпроективної, тренінгової діяльності, котра ґрунтується на інтерактивному спілкуванні (інтер – діалог, актив – дія), введені кредитно-модульної системи в навчальний процес майбутніх педагогів і в процес підвищення кваліфікації учителів-практиків. Орієнтування на конструювання сучасного змісту освіти неможливо здійснювати без урахування його процесуальної сторони, вікових психолого-фізіологічних якостей [2, с. 140].

Головним інструментом навчання, виховання є базовий функціональний обов'язок педагога – посилення процесуальної складової освітнього простору, котрий постійно уточнюється та коректується, в залежності від спільного аналізу успіхів і вдосконалення організації діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу.

Тож, **мета запропонованої статті полягає у тому**, щоб на основі аналізу сучасних досягнень наук, які розглядають здоров'я людини; обґрунтувати поліфункціональну взаємодію сформованості критичного мислення та здорового способу життя, що уможливує осмислення педагогічними працівниками значущості методики управління створенням здоров'язбережувального освітнього простору.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Ідея розвитку поняття "критичне мислення" зародилася у США, сягає своїм корінням у праці відомих американських психологів ХХ ст. У. Джемса та Дж. Дьюї, засновника Інституту критичного мислення. Метью Ліпман визначав критичне мислення як кваліфіковане, відповідальне мислення, що виносить правильні судження, тому що засноване на критеріях, виправляє себе (самовдосконалюється) та враховує контекст [3, с. 14].

М. Липман започаткував практику навчання критичного мислення та пов'язував необхідність такого навчання із тим, що демократичне суспільство потребує розумних громадян, а не просто раціональних [5, с. 14]. Учений запровадив програму, яка давала змогу навчати дітей мислити з початкових класів і до закінчення школи [5, с. 140].

Р. Пауль передбачає, що в недалекому майбутньому, головним капіталом буде вже не сама інформація, а її ефективний виробник [6, с. 22].

Бертран Рассел в "Філософському словнику розуму, матерії, моралі" наголошував, що сформованість у людини критичного мислення в разі поліпшує інтелектуальний клімат планети, якщо їх прийме значна частина мешканців, які намагаються про щось думати, міркувати. та аналізувати події, інформацію [5, с. 16]. С. О. Терно розробив теорію розвитку критичного мислення у процесі навчання, самостійного мислення [7, с. 14].

Отже, здатність обробляти інформацію підвищуватиме цінність, відповідно й навички критичного мислення стануть запорукою успіху в будь-якій сфері діяльності людини. Сучасний світ, як стверджує вчений, потребує постійного вдосконалення навичок мислення.

С. Максименко, спирається на знання та досвід інших людей, але передбачає творчий підхід до пізнання дійсності, знаходження нових, власних шляхів і способів розв'язання пізнавальних та інших проблем. "Самостійність людини, – стверджує О. Петунін, – це риса особистості, що проявляється в умінні здобувати нові знання, оволодівати новими методами пізнавальної та практичної діяльності, а також використовувати їх для розв'язування на підставі вольових зусиль будь-яких життєвих проблем". Ключовими якостями самостійної людини є вміння рефлексувати та ставити перед собою цілі. Цілеутворення завжди передбачає напрацювання планів, що без обґрунтованості, контрольованості та самоорганізованості неможливе.

Концептуальні положення щодо змісту, форм і організації післядипломної педагогічної освіти, що базуються на засадах Конституції України, Законів України про освіту, "Про загальну середню освіту", "Про вищу освіту", Національної доктрини розвитку освіти, а також на вимогах документів ЮНЕСКО, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, МОП (Рекомендація про статус учителів; Доповідь міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для XXI століття).

Психолог Diane F. Halpern розглядає критичне мислення як використання таких методів пізнання, котрі відрізняються контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, збільшують ймовірність отримання бажаного кінцевого результату. Такі методи використовуються при розв'язанні завдань, формулюванні висновків, ймовірнісної оцінки та прийняття рішень і вимагають навичок, які обґрунтовані й ефективні для конкретної ситуації чи типу розв'язуваної задачі [7, с. 54]. Вона додатково вказує, що для критичного мислення характерно побудова логічних умовиводів, створення узгоджених між собою логічних моделей і прийняття обґрунтованих рішень, які стосуються того, чи відхилити будь-яке судження, чи погодитися з ним або тимчасово відкласти його розгляд. Всі ці визначення мають на увазі психічну активність, яка повинна бути спрямована на вирішення конкретного когнітивного завдання [7, с. 38]. У контексті нашої статті нам імпонують твердження Дайани Халперн ми також вважаємо, що в різних життєвих процесах критичному мисленню належить першорядне місце, а вмиле критичне ставлення до отриманої інформації попереджує плутанину; формує стійке бажання вести безпечний та здоровий спосіб життя; застосовувати здобуті знання в інших навчальних ситуаціях, володіння ними у життєвій практиці, приймати своєчасні та доцільні рішення виходу із несприятливих випадків.

Таким чином, аналіз публікацій, досліджень зарубіжних і вітчизняних учених: психологів, педагогів, дидактів, методистів; документи міжнародних організацій доводять, що для сприйняття будь-якого (наукового, навчального) матеріалу важливим є сформованість навичок критичного мислення.

Основний виклад матеріалу. Сприйняття здоров'язбережувальної інформації у багатьох педагогічних працівників викликає утруднення тому, що вона вимагає різних прийомів логічного мислення: аналізу, синтезу, узагальнення та класифікації тобто: а) осмислення взаємозв'язку будови і функцій органів; б) встановлення причинно-наслідкових зв'язків у різних життєвих процесах; в) критичного ставленні до наукового матеріалу підручників; г) прийняття рішень.

Зазначене попереджує плутанину; формує стійку мотивацію до ведення безпечного та здорового способу життя; уміння застосовувати здобуті знання, володіння ними у життєвій практиці.

Сучасний здоров'язбережувальний освітній простір – це особлива система життєдіяльності всіх учасників освітнього середовища. Теорія та методика управління впровадженням здоров'язбережувальних технологій потребують сформованості у педагогічних кадрів критичного мислення, відповідальних фахівців з активною позицією, інноваторів, здатних змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя". На цьому акцентується увага у концепції "Нової української школи".

Критичне мислення ми розглядаємо як науковий підхід до розв'язування широкого кола освітніх проблем – від буденних до професійних. Етимологія терміну "Критика" (від грецької – *kritike* – аналіз).

Семантичне пояснення поняття "критичне мислення" (дав.-гр. критікі τέχνη – "мистецтво аналізувати, судження") – це наукове мислення, суть якого полягає в ухваленні ретельно обміркованих і

незалежних рішень. Головним чином йому притаманні такі властивості, як усвідомленість і самовдосконалення.

За форми комунікації людини з зовнішнім світом (мислення, пам'ять, мова, читання), які нас цікавлять у першу чергу у світлі проблем, розглянутих у запропонованій автором статті, відповідає передній мозок (лобний відділ). Зазвичай абстрактне мислення формується у дітей до 13 років. Зазначимо, що критичне (аналізуюче) читання сприяє формуванню критичного мислення: прочитане слово перетворюється в думку. Тому навчання учнів різних видів читання сприятимуть правильно побудовані шкільні підручники, володіння педагогом методикою організації роботи з його складовими формуватиме критичне мислення [4, с. 140].

Педагогічним працівникам важливо знати, які фізіологічні процеси відповідають за розвиток мисленевих процесів, пам'яті. Фізіологи довели, що формування абстрактного мислення відбувається у лобних долях головного мозку. В домінантній (звичайно лівій) лобній долі багато зон, які відповідають інформаційним аспектам, мови людини, уваги й абстрактного мислення.

У лівій долі розташовується асоціативна зона кори головного мозку, відповідальна за програмування складної поведінки, прийняття рішень, планування, аналіз отриманих результатів, а також атрибутивної поведінки. Передній мозок уявляє собою дві півкулі: ліва та права. Свідомість людини – це вища форма рефлексорної діяльності, вона пов'язана, найбільш суттєво, з роботою мозку людини: з мовою, мисленням (абстрактним і логічним), пам'яттю.

Доцільно нагадати, що для формування критичного мислення важливо знати й осмислити принципи логічного мислення, розуміти принципи та етапи логічного мислення основне призначення критичного мислення – це розв'язання проблем (завдань), а головним результатом критичного мислення є судження [2, с. 12].

У наш час широке використання етапів формування критичного мислення з обов'язковим елементарним поясненням певних явищ, фактів і визначення взаємозв'язків і їх наслідків для ефективного функціонування управлінських систем, що застосовуються педагогічними працівниками. Цей рівень є базовим для формування у суб'єктів освітнього простору бачення наукової картини світу і розвитку творчих здібностей та самостійності у вирішенні управлінських проблем. На основі критичного мислення прийняття рішень, вироблення висновків, здійснення моніторингу здоров'я [2, с. 14].

Наші дослідження засвідчили, що педагогічні працівники недостатньо готові до застосування методик формування критичного мислення в молодіжному середовищі.

Яскраво зазначені відмінності виявилися у відповідях педагогічних працівників-курсистів Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ Університет менеджменту освіти НАНУ (таблиця 1) щодо розуміння сутності термінів "критика" й "аналіз" і шляхів їхнього формування. Курсистам було запропоновано питання пояснити етимологію та семантику понять "критичне мислення", "аналіз".

Таблиця 1

**Рівень розуміння поняття "критичне мислення"
у педагогічних працівників різних категорій
(кількість досліджуваних – 100 осіб)**

Контингент досліджуваних	Розуміння терміну "критичне мислення", "Аналіз"			
	відсутнє	неправильне	частково правильне	повністю правильне
Методисти районних відділів освіти	32	2	1	2 осіб
Методисти інститутів післядипломної освіти	30	4	2	4 осіб
Методисти з бібліотечних фондів	35	2	2	1 осіб

Як засвідчують результати, наведені у таблиці 1, переважна кількість педагогічних працівників-методистів районних відділів освіти та методистів ІІІПО виявили частково правильне розуміння показали – 2 особи та повністю правильне – 2 особи; неправильне розуміння поняття "критичне мислення" виявили загалом 90 осіб; неправильно відповідь дали більшість курсистів. Указані результати засвідчили слабку готовність методичних працівників формувати у вчителів технології критичного мислення учнівської молоді в учителів.

Таким чином, практика управління впровадженням здоров'язбережувальних технологій в освітній простір закладів освіти зорієнтована на розвиток критичного мислення та є нагальною методологічною проблемою сучасної освіти. XXI ст., що наголошує на необхідності фундаменталізації професійної підготовки педагога, її неперервності, гуманістичної спрямованості, демократизації, всебічності та варіативності.

У наш час стає необхідним розвиток розумових здібностей окремих людей, які визначатимуть вирішальну грань між успіхом і невдачею, між лідерами та відомими.

Передбачувані результати. Сучасний педагогічний супровід управління впровадженням здоров'язбережувальних технологій не можливий без педагогічного критичного аналізу, що дозволяє розв'язувати завдання, запропоновані в національній освітній ініціативі "Наша нова школа", яка передбачає в межах формування принципово нової системи безперервної освіти "постійне оновлення, індивідуалізацію попиту і можливостей його задоволення". При цьому ключовою характеристикою такої освіти стає не тільки передача знань і технологій, але і формування творчих компетентностей, готовності до перенавчання, "вміння навчатися впродовж усього життя, вибирати й оновлювати професійний шлях".

В основі управлінського супроводу впровадженням здоров'язбережувальних технологій є принципи критичного мислення, індивідуалізації, які визначають всі використовувані прийоми і способи. Але індивідуальний підхід й індивідуалізація – різні поняття. *Індивідуальний підхід*: робота з людиною за єдиною постановкою завдань однаковими умовами виконання. *Індивідуалізація*: робота з людиною, чи групою людей за особливими можливостями, (діагностика, корекція), єдиний результат, що уможливує створення здоров'язбережувального середовища для всіх учасників освітнього процесу. Супроводжувати – означає йти разом, бути поруч або допомагати" (зі словника В. Даля).

Таким чином, управлінський супровід – це особливий тип гуманістичної та педагогічної парадигми. Наводимо *алгоритм взаємодії здоров'язбережувальних технологій з формуванням критичного мислення у процесі педагогічного супроводу*:

- використовувати такі мисленнєві операції як аналіз, синтез, оцінювання авторської думки в роботі з різними джерелами інформації про здоров'я;
- ефективно здійснювати пошук інформації про здоров'я, використовуючи різні джерела, структурувати, систематизувати та критично оцінювати її;
- ставити проблемні запитання різних типів і відповідати на них, виходячи з особливостей джерела інформації, приймати рішення виходу із несприятливих для здоров'я ситуацій;
- відрізняти факти від думок, виявляти спрямованість і необ'єктивність здоров'язбережувальної інформації;
- знаходити, розуміти і оцінювати аргументи в текстах і висловлюваннях інших людей;
- будувати власні аргументи й оцінювати їх, використовувати контраргументи і спростування щодо збереження здоров'я;
- конструювати тексти про здоров'язбереження у різних видах в усній та письмовій формах;
- створювати таблиці, робити висновки, читати схеми, графіки, схематично відповідати;
- брати участь у дискусіях та дебатах, ефективно відстоюючи свою позицію;
- брати на себе відповідальність за життя інших;
- будувати конструктивні взаємостосунки з іншими людьми на паритетних началах;
- приймати обгрунтовані, виважені рішення, відчувати себе здоровим й успішним.

Висновки. Таким чином, уміння критично мислити забезпечує науково-технічний і суспільний прогрес та є запорукою, впровадження сучасної методології вітчизняної освіти.

Узагальнення результатів досліджень вітчизняних дослідників, доводять, що розвиток базової, вищої й післядипломної педагогічної освіти, зумовлений суспільними, соціально-культурними та іншими чинниками, дає змогу виявити характерні особливості цього феномена, загальні тенденції, можливості й перспективи модернізації національної системи педагогічної освіти на засадах гуманізму й демократизму з урахуванням вітчизняних і світових тенденцій, соціально-економічних, технологічних і соціокультурних змін.

Здатність критично мислити є цінним умінням для людини XXI століття, вимушеної практично безперервно перебувати під інформаційним тиском і численними спробами інформаційного маніпулювання свідомістю громадян, в комунікаційних контактах із іншими людьми, благополуччя, здоров'язбереження, умов існування тощо. До цього додаються швидкі соціально-економічні зміни та трансформація щоденного буття.

Серед чинників, які стимулюють інноваційні перетворення в післядипломній освіті педагогічних працівників, важливе значення мають становлення й розвиток вітчизняної системи освіти, суспільне замовлення на формування фахівця з відповідними особистісними і професійними якостями, готового до запровадження нових педагогічних та інформаційних технологій.

Використані джерела

1. Бутенко А.В., Ходос Е.А. Критическое мышление: метод, теория, практика. Учеб.-метод. пособие. Москва, 2002. 176 с.
2. Горяня Л.Г. Міжкурсова освіта вчителів. Організація самоосвіти вчителів у міжкурсовий період: Методичний порадник. Київ, 1996. 312 с.
3. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления [пер. с англ. Н.М. Никольской] – Москва, 1997. 208 с.
4. Липман М. Рефлексивная модель практики образования. *Lipman M. Thinking in Education*. Cambridge, 1991. № 7. P. 25.
5. Поль Р.У. Критическое мышление: Что необходимо каждому для выживания в быстро меняющемся мире. *Paul R. [edited by A. J. F. Binker]. Center for Critical Thinking and Moral Critique Sonoma State University*, 1990. 575 p.
6. Терно С.О. Світ критичного мислення: образ та мімікрія. *Історія в сучасній школі*. 2012. № 7–8. С. 27–39.
7. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт Петербург, 2000. 512 с.

Goriana L.

**POLYFUNCTIONALITY OF TRAINING
OF SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL AND PEDAGOGICAL EMPLOYERS TO THE FORMATION
OF CRITICAL THINKING IN THE PROCESS OF THE IMPLEMENTATION
OF HEALTH PROTECTION TECHNOLOGIES**

On the basis of generalization and systematization of scientific-methodical and pedagogical sources, researches on the problem the author was trying to actualize the importance of critical thinking in education; due to the results of experiments it was determined the optimum conditions for realization of these issues that will facilitate the development of critical thinking. Theoretically substantiated criteria and algorithm of formation of critical thinking in the process of implementing health protection technologies in the educational space of educational institutions as an important means in the process of cognitive activity in the pedagogical universities, which allows us to systematically and holistically introduce conceptual, substantive and procedural components during the training, namely: formation of readiness of future specialists to the ability of introducing innovative technologies and the formation of the youth critical thinking.

The ability to think critically provides scientific-technical and social progress is the key to implementation of modern methodology of Ukrainian education.

The generalization of the research results of the scientists show that the development of basic, higher and postgraduate education due to social, socio-cultural and other factors, allows to identify the characteristic features of this phenomenon, common trends, opportunities and prospects of modernization of the national system of pedagogical education on the principles of humanism and democracy taking into account domestic and global trends, socio-economic, technological and socio-cultural changes.

The ability to think critically is a valuable skill for a person of the XXI century, forced to be almost constantly under information pressure and numerous attempts, the information manipulating the consciousness of citizens, in communication contact with other people, well-being, health care, living conditions, and the like. Added to this are the rapid socio-economic changes and the transformation of daily life.

Among the factors that stimulate innovative transformations in graduate education of teachers, the importance belongs to the formation and development of the national system of education, public demand for the training of a specialist with relevant personal and professional skills, ready to introduce new pedagogical and information technologies.

Key words: *health protection, critical thinking, methodology, technology, management, support.*

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.